

Германські племена та їх взаємовідносини з Римською імперією в I-II ст.н.е.

Германські племена починали відігравати помітну роль в етногенезі Центральної та Східної Європи, починаючи з IX ст.до н.е. Першою власне германською культурою вважають ясторфську культуру, початки якої відносять до 750 р.до н.е. Згідно з думкою більшості дослідників-германістів, в період VIII-VI ст.до н.е. було завершено утворення етнічної та мовної германської спільноти (Шкунаев, 1988, с. 594-596).

Античні автори почали відрізняти германців від кельтів за мовою та звичаями тільки у II ст.до н.е. Це пояснюється високим рівнем "кельтизації" прикордонної смуги. Саме в цей час на теренах Центральної Європи починається формування археологічних культур, в межах яких слід шукати сліди германського етносу: пшеворська, оксидська та зарубінецька (Ердеменко, Щукин, 1992, с.82).

Більш детальні відомості про германців надають Цезар, Пліній і Тацит. Останній пояснює, що назва "германці" походить від племені тунгрів, які першими переправились через Рейн у західному напрямку. Взагалі дослідники вважають, що ця назва була дана галлами (Колесницький, 1985, с.7). Германські племена прийнято поділяти на три групи: північногерманську, західногерманську та східногерманську. Західногерманська група представлена племенами істевонів (район Рейну та Везера), інгвонів (північноморське узбережжя) та германонів (біля Ельби) [Tac., Germania, 2]. До інгвонів за Плінієм Старшим відносять свевів, гермундурів, хаттів, херусків, а до істевонів – кімарів, тевтонів та хавків. Він виділяє ще три групи: вандалів, бастарнів та немців [Plinius Secundus, NH., IV, 99].

Ютландський півострів вважався зоною формування північногерманських племен. Саме цю територію римляни називали "Scandavia". Тут формувались вандалські племена, які в II ст.н.е. розпочали міграцію у південно-східному напрямі і опинилися в Карпатському регіоні. Взагалі розміщення племен на підставі сучасних даних археології можна уточнити. Крім великого простору на схід від Рейну та на північ від Дунаю, германці займали частину Галлії. До них зокрема відносилися тревари та вервії [Tac., Germ., 28]. Римські автори вважали германців автохтонами їх країни. Так чи інакше, більшість німецьких дослідників притримуються думки, що германські племена опинилися на території Германії на початку залізного віку, а в середній та південній частині країни за декілька століть до н.е. (Schmidt, 1969, s.80-82).

В II-I ст.до н.е. у германських племен утворюються великі племінні союзи. З'явилась племінна верхівка, чітко зафіксована археологічними джерелами.

Матеріали "княжих поховань" центральної Європи засвідчують, що військовий клас та їх дружини починають відігравати помітну роль у міграціях племен. Особливо жорливо це помітно у повідомленнях античних джерел. Вони засвідчують скарби та багатство ватажків варварів, їх любов до грошей та предметів розкоші. Рада старійшин стала постійним дорадчим органом [Tac., Germ., 11]. "Королі" (reges) германців в цей час уособлювали магістрат племені, а "вожді" (duces) – тільки військову владу. Поступово такі "королі" германців як Аріовіст, Маробод, Вібілій створюють спадкову військово-монархічну структуру, яка розглядалась рядом дослідників як вторинна форма монархії (Wenskus, 1961, s.308-311).

Головними суперниками германців на території Європи були кельти, які вноді вступали з ними в союзи, та римляни, які вели зустрічну експансію в напрямку центральноєвропейських земель. Першою спробою зарейнських германців просунутись на захід була спроба свевського союзу під проводом Аріовіста переселитись в Галлію [Caes. BG, I, 31].

В німецькій історіографії свевів завжди вважалися германським племенем (Die Germanen, 1978, s.148-149). Правда існує думка, що цей союз включав в себе етнічні елементи, які мали відношення не тільки до германського етногенезу, але й до етнічного розвитку таких племен, як кельти та венети (Седов, 1994а, с.86; Nachmann, 1978, s.43-47). Навіть Цезар змушений був констатувати, що свевів, це особливий народ в складі германської спільноти [Caes. BG, I, 37]. Російський дослідник В.В.Седов вважає, що в межах свевського племінного союзу можна спостерігати початкову фазу слов'янського етногенезу (Седов, 1994б, с.56, 61-67). Згадка про плем'я трибоків, яке входило в склад союзу в добу Аріовіста можливо доказ такої гіпотези (Ariovistus, 1979, s.549-550).

За джерелами поява свевів на Рейні датується приблизно 72 р.до н.е. Цезар порівнює їх рух у Європі з рухом кімбрів та тевтонів [Caes. BG, I, 33; 40]. Тривалий час рух цих двох племен пов'язувався з першими переміщеннями германських племен. Проте сучасні наукові дослідження переконливо свідчать про "латенське походження" цих племен. Це було зіткнення античної цивілізації з кельтами, а германські елементи сформувалися на півстоліття пізніше (Ердеменко, Щукин, 1992, с.98-100). Напевне логічно припустити, що відбитки "латенізації" мало і об'єднання Аріовіста, але переважну більшість племен складали вже германські за походженням. В склад племінного союзу, крім свевів входили гаруди, маркомани, трибоки, вангійони, немети та седусії [Caes. BG, I, 51]. Найбільше ополчення давали свевів, які за даними Цезаря за 14 років війни зуміли створити ополчення у кількості 430 тис. воїнів [Caes. BG, I, 36; IV, 15]. Аріовіст отримав статус царя та друга Римського народу у 59 р.до н.е. Це було певне визнання цього об'єднання, до якого ще не вживався термін "германці". З опису Тацита відомо, що свевів не являли собою один народ, а розділялись на різні народності [Tac., Germ., 38, 1]. До складу свевів він зараховує семнонів, бурів, марсігнів. Цей автор навіть протиставляє Германію і Свевію як країни

[Тас., Germ., 43, 1]. У античних авторів ми знаходимо згадки про свевів і географічні пункти, пов'язані з ними (наприклад Свевське море).

Експансія в напрямку германських земель дозволила римлянам більш детально познайомитись з германськими племенами. Полководцем імператора Октавіана Августа вдалось не тільки закріпитись на лівому березі Рейну, але й провести ряд ідалих походів у напрямку Ельби. В ході кампанії Цезаря Друза проти херусків та хаттів римляни досягли земель свевів на Нижній Ельбі (Колосовская, 1996, с.150). Доміцій Агенобарб, який воював з германцями у 3 р. до н.е. зіткнувся з гермундурами, племенем, яке було включено у свевський союз. Германські і свевські племена часто воювали. Корнелій Тацит говорить про війни між хаттами і херусками, маркоманами та гермундурами. Римлянам не тільки вдалося зупинити рух германців на захід, але й розпочати завоювання зарейнських племен. Тільки нещодавній події в добу Октавіана Августа призупинили цей процес. Племя херусків на чолі з вождем Армінієм завдало поразки римлянам. 2 серпня 9 року н.е. у битві в Тевтобурзькому лісу три римські легіони на чолі з Квінтілієм Варом були оточені і знищені. Вар покінчив з життям самогубством, його відрубана голова була послана повсталими Марободом, а той відправив її в Рим. Трагедія відбулась у Тевтобурзькому лісі, де ще довго після того лежали непоховані останки римських легіонерів [Тас., Ann., I, 60]. Поразка Вара стала серйозним ударом по активності Рима у германському світі. Після цього кордон між Римом та германськими племенами було встановлено по річці Рейн. На лівому березі Верхнього та Середнього Дунаю виникли варварські державні утворення під владою гермундурів, маркоманів та свевів (останніх пізніше стали називати квадами – за назвою племені германського походження).

Наприкінці I ст. до н.е. в областях сучасної Моравії та Південно - Східної Словаччини виникло перше державне утворення східногерманських племен, відоме в античних джерелах під назвою царства Маробода. Цей правитель зумів об'єднати під своєю владою германські племена свевського племенного союзу – херусків, квадів, семнонів і лангобардів. В своїй діяльності він спирався спершу на підтримку імператора Октавіана Августа (Dobias, 1960, с.155-157). Центром держави стали землі, які колись займали бойї, тому навіть столиця держави носила стару назву Voioiut. Зміцнившись на Середньому Дунаї, маркомани вступили в суперництво з херусками у боротьбі за владу та вплив серед германських племен. Перипетії цієї боротьби були дуже складними. В ній брали участь сугамбри, хатти, хавки, апсіварії, семнони, лангобарди, лутії та готони (goti) [Тас., Ann., II, 44-46; Germ., 44]. Коли, наприклад, Маробод не прийшов на допомогу римлянам під час військової кампанії з херусками, частина племені прислалась до нього. Племена змінювали свою позицію і дуже часто лангобарди та семнони переходили від Армінія до Маробода і навпаки. Арміній все ж таки сприймався германцями як символ їх свободи від Риму [Тас., Ann., II, 44].

Взагалі для Риму і Арміній і Маробод згодом стали становити серйозну проблему. Проти нового державного утворення римський імператор Октавіан

Август змушений був провести превентивний попереджувальний похід, але повстання паннонсько-далматинських племен примусило римлян вивести війська і заключити мир із Марободом. Тим часом у Германії доходить до конфлікту між свевами, на чолі з Марободом, який носив царський титул, і херусками, на чолі з Армінієм. У війну зі свевами вступити не лише херуски та їх союзники, але і свевські племена семнонів і лангобардів, що прислалась до Армінія, відмежувавшись від Маробода.

Позбувшись вранті-репт через велику кількість перебіжчиків майже всього свого війська, він відступив у землі маркоманів і відправив послів до Тіберія з проханням про допомогу. Римляни відповіли, що він не має права закликати римське військо для боротьби проти херусків, оскільки не допоміг у свій час римлянам, що вели боротьбу з тим же ворогом. Однак, скориставшись цим проханням, Тіберій послав свого сина Друза в Іллірію, даючи йому можливість освоїтись з військовою службою і домогтись прихильності війська. Крім того, створювалась противага Германіку [Тас., Ann., II, 44-46]. Друз, підбурюючи германців до роздорів, щоб довести вже розбитого Маробода до повної поразки, добився немалої для себе слави. Після вигнання Маробода до повної поразки, престол заявив Арміній, однак не знайшов широкої підтримки серед германців і вранті-репт загинув від підступності своїх наближених, не переможений у війні [Тас., Ann., II, 88].

Римляни, які змушені були перейти до тактики змов і переворотів, після усунування від влади Маробода, привели до влади свого ставленика готона Катгальду, але в 20-х рр. н.е. германці скинули з престолу Катгальду і згуртувались навколо Ваннія з племені квадів. Незважаючи на складність процесів політичного розвитку, германці швидко отримали від Риму статус клієнтів (тобто племен, які знаходяться у союзі з Римом). І Маробод, і Катгальда після своїх поразок отримали римське громадянство і поселені в межах Риму [Тас., Ann., II, 63].

Письмові джерела доводять, що результатом римської політики була поява в 20-х рр. I ст. н.е. в Тисо-Дунайському басейні сарматів-язигів, які розмежували гето-дакійські племена і гермно-кельтське населення Чехії та Словаччини. Після смерті Нерона сармати-язиги запропонували Риму свою військову силу, проте ця пропозиція була відкинена. Римляни вважали за доцільне протиставити язигам свого ставленика квада Ваннія. Проте германці вигнали Ваннія і на чолі державного об'єднання став цар гермундурів Вібілій. Ванній разом зі своїми прихильниками оселився в Паннонії. Це було перше переселення германських племен в межі імперії (Колосовская, 1996, с.153). Царство Ваннія було поділено між синами Ваннія Вангіоном та Сідоном. За часів правління Доміціана востаннє згадується назва свевів. Імператор вів проти германців і сарматів військові дії, які підірвали їх могутність і привели до зменшення політичної напруги на кордоні.

Германські союзники римляни неодноразово піднімали повстання. У 28 р. н.е. підняли повстання фізи. Вони намагались добитись пом'якшення умов оподаткування, але їм не пішло в цьому назустріч. Все це вплинуло у відкрите

повстання. Фрізам вдалось завдати поразки допоміжним військам, і навіть легіони зазнали суттєвих втрат. Ці втрати були приховані Тіберієм, який остерігався призначити когось головнокомандуючим для ведення цієї війни [Тас., Апп., IV, 73-74]. Фрізи зберегли свою незалежність до 47 р., коли було відновлено владу Риму над ними.

У 47 р.н.е. до Клавдія звернулось плем'я херусків з проханням прислати їм потомка їхніх царів Італіку, що проживав у Римі і був римським громадянином. Клавдій пішов назустріч цьому прохання і, давши Італіку грошей і охорону, відправив його до херусків. Там Італіку довелося витримати битву з противниками з місцевих аристократичних родів. Хоча він одержав у ній перемогу, невдовзі, він був вигнаний. Проте за підтримки лангобардів йому вдалось повернути собі титул царя [Тас., Апп., XI, 16-17].

Тоді ж хавки почали спустошувати Нижню Германію, підходячи на легких суднах. Однак, невдовзі туди прибуває командуючий Корбулон. Він вислав проти хавків руслом Рейну триреми, спрямувавши решту суден в його розливи та рукави. Вороскі човни були частково знищені, частково відійшли [Тас., Апп., XI, 18]. Тоді Корбулон посилає до хавків своїх людей, щоб вони прихилили їх здатись на його ласку і за допомогою обману вбили Ганнаска - вождя хавків. Клавдій надав Корбулону тріумфальні відзнаки. У 50 р.н.е. Агриппіна добивається виведення в місто убіїв, де вона народилась, колонії ветеранів, яка була названа її ім'ям - Colonia Aгриппіна. Тоді ж Верхня Германія зазнала нападу з боку хаттів. Проти них легат Публій Помпоній вислав когорти вангійонів і неметів, підсилені кіннотою союзників. Хатти були розбиті, причому з полону було визволено кілька воїнів Вара, хоча після його поразки минуло вже стільки років. Хатти направили в Рим послів і заручників [Тас., Апп., XII, 27-28].

Спокійна ситуація на германському фронті тривала до 58 р. Римські війська займались мирним будівництвом і не проводили активних операцій. Внаслідок цього, фрізи, підбурювані своїми правителями Веррігом і Малорігом, просунулись до берега Рейну, і осіли на узбережних землях. Вони встигли збудувати собі житла і засіяти поля на час, коли правитель Нижньої Германії Дубій Авіт, погрожуючи застосувати силу, примусив їх повернутися на попереднє місце проживання, а Верріга і Малоріга примусив звернутися до нього з клопотанням про надання землі. Обом вони відбули в Рим, де їх прийняв імператор Нерон. Принципе обдарував Верріга і Малоріга римським громадянством, але наказав фрізам звільнити зайняті землі. Оскільки вони знехтували цим наказом, на них раптово була конута кіннота союзників, всі, хто вперто чинив опір, були знищені або взяті в полон [Тас., Апп., XIII, 54]. Через деякий час ці ж землі зайняли амсіварії, вигнані зі своїх земель хавками. Від їх імені звернувся до Дубія Авіта Бойокад, амсіварій, відданий римлянам. Йому особисто було обіцяно луки і пасовища, але плем'я повинно було залишити зайняті землі. Амсіварії звернулись за підтримкою до брукстерів та більш віддалених племен. Однак легат Верхньої Германії Куртілій Макцій переправився через Рейн і увійшов з легіонами в землі тенкстерів, а згодом

і брукстерів. Залишившись без підтримки, амсіварії відійшли до узівів і тубантів, однак були вигнані і ними. Врешті-решт усі воїни цього племені загинули [Тас., Апп., XIII, 55-56].

Римляни активно використовували допоміжні загони з числа тих же германських племен - вангійонів, неметів та інших для захисту своїх кордонів. Гельвети несли службу на сторожових заставах на свій власний кошт [Тас., Hist., I, 67]. Будь-яке пересування прирейнських племен контролювалось. Коли германці мали намір зібратись в якійсь римській колонії, їх пропускали туди без зброї, під наглядом і після сплати податку за кожну людину [Тас., Hist., IV, 64]. Єдиним германським племенем, якому римляни повністю довіряли на правому березі Рейну, були гермундури. Вони могли вільно торгувати з римлянами, відвідувати римські колонії без сплати податку [Тас., Germ., 41].

Також зафіксувані появи військових дружин, як сили на яку спираються органи представницької влади. Військові дружинники вже не приймають участі у виробничих процесах, а задіяні лише у військових операціях.

Процеси виділення знаті були прискорені зовнішньою політикою Римської імперії. Римляни утворювали у варварському середовищі партії своїх симпатиків і фінансували їх діяльність. Після падіння Армінія римляни підтримали вождя Італіку на чолі херусків, батьком якого був Флаві, брат Армінія, який служив в римських військах і був визнаний гідним римського громадянства. Мати Італіка була з племені хаттів. Він народився і виріс в Римі [Тас., Апп., XI, 16].

Римляни вдавалися до спеціальної династичної політики, практикуючи шлюби германських царів з жінками царської крові, але іншого племені. Август з цією метою дуже часто брав на війні в заручники жінок з родин царів та військових вождів. Великого значення набула практика дарування прав римського громадянства. Арміній мав не тільки римське громадянство, але й статус верника. Суперник Армінія і його тесть Сігест та цар Маробод так само володіли римським громадянством. Царі та вожді діставали від Риму фінансову допомогу і іноді військову підтримку.

У 80-тих рр. I ст.н.е. береги Рейну утворили лімес, систему прикордонних споруд, яка починає розділяти племена Центральної Європи від зони римської цивілізації. Тут, через Колонію Агриппіни йшло постачання товарів римського виробництва в середовище германських племен (Тюрінгія). Там проживало плем'я гермундурів, яке тривалий час підтримувало дружні стосунки з Римом. З числа цього племені римські імператори полюбляли набирати навіть тілоохоронців. А в глибших районах правобережжя Рейну, які не входили в склад Римської імперії, проходили процеси нової консолідації племен, яка призвела до появи племенних союзів, відомих під назвою алемани, франки, лангобарди, хатти та фрізи.

У 80-170 рр. на юрдоні з германцями було споруджено кам'яні фортифікаційні споруди. Прикордонні зони розрізнялись за характером споруд. Германно-паннонський (річковий) лімес відрізнявся за структурою від ретійсько-дакійського (сухопутного). Легіони відійшли від юрдонів, залишивши території прикордонних

ділянок. Вони давали відсіч ворогу вже на території провінцій. Правий берег Дунаю та лівий – Рейну контролювали піхотні з'єднання. Уквоч кордону пересувалися патрулі та кораблі річкового флоту. Легіони захищали стратегічні переправи на відповідних фронтах боротьби з конкретними варварськими племінними союзами (язиги, квади, маркомани).

Лімес забезпечував торгівельні зв'язки римлян та германців. Так, гермундури на основі взаємовідносин гостинності та дружби мали право безмитної торгівлі з Римом. Вони могли здійснювати справи та укладати торговельні угоди в будь-якому місті провінції Рейні і навіть в її столиці, а також вільно переходити Дунай [Тас., Germ., 41]. Розвиток торгівлі забезпечував свободу пересування римських купців. Іс comeresi діяло на землях батавів, треверів, маркоманів у мирний, та у військовий час [Тас., Alp., II, 62; III, 42; Hist., IV, 65, 69]. Торговельний потік йшов як з римського боку, так і з боку варварів, особливо у прикордонних провінціях (Wielowiejski, 1976, s.80-85).

Найтяжчим випробуванням за часів правління імператора Марка Аврелія став наступ задунайських та зарейських племен, відомий як Маркоманська війна (166-180 pp.). Скориставшись відсутністю на лімесі частини легіонів, які приймали участь у війні з Парфією, ряд германських, сарматських, кельтських племен переходять кордон і грабують не лише придунайські, але й деякі центральні провінції імперії. Язиги напали на Нижню Паннонію, роксолани та костобоки спустошували Дакію, маркомани, квади та лангобарди хазяїнували у Верхній Паннонії. У битві із сарматами загинув намісник Дакії та Верхньої Мезії Клавдій Фронтін. Марк Аврелій успішно провів операції проти квадів та маркоманів, а потім зосереджує свої зусилля проти сарматів-язигів (Колосовская, 1973, с.221). В ході операцій імператор використовував союзників із середовища племінного світу. Так, зокрема, вандалським племенам було надано для проживання на кордоні Дакії землі, які раніше належали костобокам. Так на півночі Дакії з'явився вандали – асдинги та лакрінги. Марк Аврелій планував утворення двох римських провінцій – Маркоманії (суч. Моравія та Словаччина) та Сарматії (Східна Угорщина та Закарпаття). Однак смерть імператора у 180 р. у Західних Карпатах не дозволила здійснитись цим планам. Імператор Коммод припиняє активні бойові дії і відновлює кордон по Дунаю.

На початку II ст. на кордонах Риму відбувалися етнічні зміни. Існуючі на цей час в історичній науці погляди вказують на складність визначення етнічної приналежності археологічних культур цього часу. Усі племена, які в I-II ст. зазнавали тиску з боку Римської імперії дуже часто утворювали поліетнічні захисні племінні союзи, а це у свою чергу приводило до взаємовпливів культур. Проте втручання римлян у племінні справи, грабунок та набір рекрутів у римську армію послаблював германські племена, які знаходились безпосередньо біля кордонів Імперії. В наслідок романізації була підірвана тенденція до власної державницької традиції.

Література

- Ербенко В.Е., Шугин М.Б. Кимьры, тевтоны, кельтоскафы и некоторые вопросы хронологии рибска среднего и позднего латена // Проблемы хронологии эпохи латена и римского времени. – СПб, 1992. – С.80-115.
- Колосовский Н.Ф. Этнические общности и политические образования у германцев I-IV вв. // Средние века. – М., 1985. – Вып. 48. – С.5-26.
- Колосовская Ю.К. Паннония в I-III вв. н.э. – М., 1973.
- Колосовская Ю.К. Некоторые вопросы истории взаимоотношений Римской империи с варварским миром // ВДИ. – М., 1996. – №2. – С.146-166.
- Седов В.В. Из этнической истории населения средней полосы Восточной Европы во второй половине II тысячелетия н.э. // РА. – М., 1994. – №2. – С.51-68.
- Седов В.В. Славяне в древности. – М., 1994.
- Шкунаев С.В. Германские племена и союзы племен // История Европы. – М., 1988. – Т.1. – С.594-596.
- Arnovistus // Der Kleine Pauly. – München, 1979. – Bd.1. – S.549-550.
- Die Germanen: Geschichte und Kultur der germanischen Stämme in Mitteleuropa. Bd.1. Von den Anfängen bis zum 2. Jahrhundert unserer Zeitrechnung. – Berlin, 1978.
- Dobias J. King Marobodus as a Politician // Klio. – Berlin, 1960. – Bd.38. – P.155-166.
- Hachmann R. Die Germanen. – München, 1978.
- Schmidt L. Geschichte der deutsche Stämme bis zum Ausgang Völkerwanderung. Die Ostgermanen. – München, 1969.
- Wenskus R. Stammesbildung und Verfassung. Das Werden Frühmittelalterlicher Gentes. – Köln, Graz, 1961.
- Wielowiejski J. Die Kontakte Noricum und Panoniens mit der nördlichen Völkern im Lichte der römischen Importe // Römer und Germanen in Mitteleuropa. – Berlin, 1976. – S.69-85.

Germanischen stämme und ihrer wechselbeziehung mit dem Römischen Imperium in I-II gh.v.u.z.

Im Vorgelegten wissenschaftlichen Artikel werden die Ergebnisse der Historiografischen Untersuchungen betreffend der Entwicklung der Germanischen Stämme im I-II gh.v.u.z. zusammengefaßt. Diese Periode umfasst die Zeitspanne von ersten Ausgaben über Germanen bis zum historischen Zeitpunkt der Formung von Stammesverwandtschaften. Große Aufmerksamkeit wurde der Herkunft von Sveven und den Kriegen dieser Zeit geschenkt. Die obenbeschriebenen Ereignisse wurden zur Voraussetzung der Romanisierung von Germanischen Stämmen der näheren Peripherie und führten zur Ethnoverwandlungen amn den Grenzen des Römischen Reiches.